کوچمه اوقو کیتابلاری.

برنچی توپ - بیشنچی کیتاب،

قوراجیله‌ك جیبیو

هه‌م

جیله‌ککه بارو.

م. عه‌لی

تاتار ساتسییال شورالار جۇمهوریەتینڭ دەولەت نەشریەتی

Р. В. Ц. Казань. тир. 20,000 экз.
Казань, 6-я Государственная типогр. 1921 г.

قورا جيلەك جيىو

جيلەك ئولگوره تورغان واقتلار جيتدى. قابسى بالالار جيلەك ساتا باشلادىلار. ئيرتە توروساك، آندادا مونداد جيلەك ساتوچىلارنىڭ تاوشلارى ئيشتلە:

ـ قورا جيلەگىنە! قورا جيلەگىنە! !

تاوشلارن سوزب ـ سوزب قالتراتب قچقرالار.

ـ قورا جيلەگى ياحشى! قورا جيلەك! !

ـ قارا قارلىغانىا! قارا قارلىغانىا! قارا قارلىغانىا! !

قارا قارلىغان ياحشى! قارا قارلىغان! !

كوز جيتە باشلاغاچ، آلما اولگوركەچ،

ـ آلماغا، آلماغا، آلماغا! آلما ياحشى، آلما، آلما! ! !

قورا جيلەكلەرى جيىوىدا بيك كوڭللى، اى آنڭ ئوسب تورغانن كورسەڭ ايدى، قزل جيلەك، قورالارى، يافراقلارن جەيب ئيرتگنە بولب پشكەنلەر، قورالاردا يافراقلارن قوياشغا تابا قاراتب، رەحەتلەنب، قايسى؛ برسى يير اوستونە سوزللب، قاى برلەرى كيرتەئوچون قويلغان آغاچلارغا ياتب ئوسەلەر. شولارنىڭ ئيركەلەنب، راحەتلەنب ئوسولەرن كورگەچ، ئەللە نيشلەب مەچى بالالارى ئيسمە توشە. پسى بالالارنىڭ بيك ماتورلارى بولا ئيچ: باشىدان سيپاساڭ، سويسەڭ باشن ويئن سوزوب تورغان بولا: «تاغن سويسن ئەلى» ديب باشى بلەن أشقنغان برلا. پسى يوقلاغان واقتدا آنى سويسەڭ، ليسنەب بيك ده‌و ئيتب آوزن آچقان بولا: تەپيلەرن ـوزغان، كيرلگەن بولا. ئيركەلەنە. شولايوق قايسى ئيركە كچكنە بالالارنى آنالارى باشدان آياغنىا حەتلى سيپاب «ئوسى، ئوس، ئوس،» ديب سويەلەر. نيندى شەفقەتلى سويوچى! نيندى بەحتلى بالا! قوياش ياقتسندا سلكنب، سوزلب، ئوسب توروچى قورانى كورگەندە سويكملى ئيركە بالا ئيسمە توشە. جيلەك اولگورر چاقلار ييتكەچ، كون ساين باقچاغا چغوب يا ڭا اولگرگەن جيلەك تابلمەسمى ئيكەن ديب ئزلەب، يوريسڭ. آى! برگنە يا ڭا پشكەن جيلەك بولسا! «قورا جيلەگى ئولگرگەن!» ديب ئەتكەيلەرگە كورسەتر ئيدم ديسڭ. كونلەر ئوتە، قورا جيلەكلەرى پشە باشليلار، بوگون

٤ — ٥ كنە بولسا ئېرتەگە كوبرەك ئۆلگۈرگەن بولا. كۈندەن كۈن كوبەيە. منە شول چاقدا جىلەك جىيىونى چېكلى كوڭللى ابلسەگز ئېدى.

ئەللە نېندى بر اويندا، بز بالالار «جىلەك جىيام، قاق قويام، پادشاغا بولەككە! بولەككە!» دىيب سوزوب سوزوب ئەيتە ئېدك. ھەزر منە چىڭلاب دا، ئاتەكلەرگە بولەككە جىلەك جىيام. قورالارنىڭ يانىنتا بارساڭ ماتورقويىن، يەشل يافراق آراسىندا آندا، مونىدا تولعان، پشكەن، قىپقزل ماتور قورا جىلەكلەرى. شوندى ماتور، شوندى كوڭللى! يافراق آستىندا ماتور يەشل يافراق كولەگەسندە، قاچىب تورعان قزل قوراجىلەگنى ئوزە باشلىساڭ. قولىڭداغى كچكنە ساوتقا جىياساڭ؛ اول تولاباشلى. كورنگەن جىلەكلەر ئەزەيە، بىك ئەزەيەمەسن؟ آنى ساوتقادا جىياساڭ، آوزعادا قابقالىساڭ. منە بو واقت جىلەكلەرنى جىيىوب بترگەندەى بولاساڭ. قورا ھەم يەشل يافراقدان باشقا نەرسە كورنمى. ئە، ھەممەن جىياسى كىلە؛ جىيىو بىك كوڭللى، بو تونلەى كوڭلك، آچلا، شول واقتدا تاغن يوقمى ئىكەن دىيب، قورانىڭ ئچندەرەك كرب جىلەك ئزلەرگە كرشەسك.

ھى! آندا كولەگەدە بىك كوب جىلەك بار ئىكەن ئەلى!

قارا بوسن! نېندى زور! نىچك تولعان، ئوزى قارالجم قزل تۆسكە كرگەن. قارا بوسن! يافراق آرتندا قاچب قالعان.

يافراق كولەگەسندە ئوسكەن، سالنب — سالنب تورغان ماتور قزل جىلەكلەر. آلارنى قابلاب تورغان يەشل يافراقلار «جىلەكلەرنى ئوزمەسنلەر» دىيب قابلاب تورغان كبك تويىلالار. قوين كولەگە ئچندە شەفقەتلى يافراقلار آستندا ماتور بولب قزارب، پشب كىلگەن جىلەكلەر. شول چاقلى ماتور بولب ئوسب اوترالار كى: ئوزوب آلرغا قزغانب سەھەتلەرچە ئوستلەرنە قاراب، تورسك. يەشل يافراق آرتندا سالنب، تورغان، تەسبيح ئەيتب تورغان، جىلەكلەر.

بر واقت جىلەك ئولگورۆر واقتلار جىتب كىلە ئېدى؛ مىن، بەرەر يەرگە پشكەن جىلەك بولماسمى دىيب ئېرتە بەلەن كچكنە باقچاغا چققان ئېدم. قولمدا چنايانىڭ چوقورى بار ئېدى. كوگلدە بەرەر جىلەك تابب بولسا، چەى يانندا ئەتكەيلەرگە ياكا پشكەن جىلەكنى آلوب كروب، آوز ئىتدرر ئېدم» دىيگەن نىتم اويم بار ئېدى.

— ئەي، خۇدايىم! ئەتكەيلەرنى سۆيۈندۈرە ئالسام، يارار ئىدى! دەيدۇ ئىدىم. —

بەختىمە قارشى قورالار ئىلىنىدا ياڭاغىنا ئۆلگۈرگەن ئۈچ دۇرت جىلەك تاب، چىنايىاق چۇقۇرىنا سالدىم. نى قەدەر ئۆزلەسەمدە باشقاسىن كورە آلمادىم. شوندان برچىيتەرەك، قارا قاراڭغان قۇاغىندان ئۈزۈب ئۈچ بۇرتۇك قارا قارلىنمان سالدىمدا. قزل قوراجىلەگنى بلەن قارا قارلىغانىنى يەشىل يافراق بلەن قابلاب ئۆيگە كرتب، برەودە كورمەسن دىيب يەشرب قويدىم. «واقتى يېتكەنچە برەودە بلمەسن» ئيمش! ئەتكە بلەر، ئەتكەيلەر بلەن كۆندزگى چەيگە ئوچراغاچ مىن ئيتكەنقا يەشرب قويغان چنايىاق چۇقۇرنداغى جىلەكلەرنى، ئەتكەيلەرنىڭ الدىنا قويىب ئەتكەيىنىڭ مۇشەققەت ئەنبت تەربىيە ئيتكەن، كچكنەگنە باقچا سنداغى يانگا ئۆلگرگەن جىلەكلەرنى ئەتكەيىنىڭ ئۆزىنە آوز ئيتدرەسم كيلگەننى آڭلاترغە تلەب:

— ئەتكەي، منە ئۆز باقچابزنىڭ جىلەكلەرى. مىن آلارنى بۈگۈن گنە تابب سزنىڭ ئۆ-چۈن ساقلاب تورغان ئيدم — ديەم بوغاي. نىلەر سۆيلەب بترگەنمندر ئيندى؛ آچق بلميم.

ئەتكەي، چنايىاق ئۈبندەگى بر ئيكى بۈرتۈك جىلەكنى، آز بولسادا قدرلى بولغان، يانگا ئۆلگرگەن كورب، آلاي بۇلاي ئيتب، بالالارچا آڭلاتقان سوزلەرمدەن كوڭلە-دەگى ئويىمنى آڭلاب مىنگا شوندى ماتور ئيتب سۆيۈب قارادى!..

مىن آنى هيچدە ئۇنوتميم، هەم بردە ئۇنوتمام. ئۇچاقليسم، باشم بلەن ئەتكەيىنىڭ تزلەرنە ياتاسم كيلدى. ئەتكەي، ئەتكەيلەرگە، «ئەتكەيم مىن كوب واقت كەچەلەنسەمدە سوزلەرنى تڭلاغان چاقلارم بولسادا، آلارنى عەفو ئيت؛ ئەتكەيم، مىن سزنى بيك سۆيەم بيك ياراتام ئيچ!» ديەسم كيلدى. لاكين بو سوزلەرنى ئەيترگە قيمادم. سۆينچم ئچمە سيمايىنچا چەي يانندان تورۇب ئۆيدەن يوگۈرب چىب كيتدم. اول كۆن قايلاردا يوردوم، قايدا اوينات آردم، قايچان ياتدم آنسن بلميم. ئيك كوڭللى تۇشلەر كورب يوقلاغان آرادا بيك ياغملى يۇمشاق بر تاوش ئيشتب، اويانغاندا باش اوچمدا ئەتكەيىنىڭ، چەچلەرمنى سيپاب «تور، بەبكەيم، بيك سوك ئيندى!» ديگەننى گنە بلەم.

شولاي ئيندى؛ اوتكەندە بولغان واقيعا ئوزىدە، كوڭلسز تركلك ئچندە سۆ-يىنچلى، شادلقلى توش كيك سۆيلەرگە هەم ساعنرغا غنا قالدى ئيندى.

بۈتون دنيانى بيرب مىن تاغى بر قات شول بەختلى مينوتلارنى باشمدان كيچرر ئيدم. ئەتكەيمنىڭ شول سۆيۈنچلى يوزن كورر ئيدم...

چيله كـكه بارو

حيكه يه.

كيچنده‌ن كـورشى ماهى قارچققا جيله كـكه بارغا ديب وه‌عده بيرگه‌نلكمده‌ن بۇگۇن ئيرته بله‌ن، باشقا كۇنله‌رده گئنك كيرئسنچه كۇتو چققانچى اوق كله‌تده ياتقان اورنمدان تورۇب چقدم.

«اوراققا قه‌ده‌ر قاين آتايلارغا بارب قايتيق» ديب آبى جيگـگينى كيچه گنه‌ك كورشى آولداغى بابالارنا قـوناققا ديب آلب كيتكه‌ن ئيدى. جيگـگى ئۇيده بـولماغاچ خه‌زر ميگا، ساماوار قويب بيررگه كشى ده‌يوق. ئه‌نيني اوياتساك ئينديى: «سيير ساوب كۇتو قواسم بار، تاك تيشگنده‌ن قاراجير تيشگنه باراسزمى آندا، كۇتو قوغاجدا ئولگورسز ئه‌لى» ديب بارى بر قـويب بيرمه‌س . . . ! ئوزم قـويمى بـولماس ئينديى آخرى . . . چه‌ى ئچمى بارساك ئينديى تاغى . . . يوق اورماندا كيچكه قه‌ده‌ر يۈرۈرگه تورى كيلسه چه‌ى ئچمى چداب بولماس، ئوش‌واقتندا بيك قزدرا . . . توقتا ئه‌لى، ئه‌نيني سيير ساوارغا ديب اوياتيمدا، اول سيير ساوغاچ چه‌ينى ياكا ساوغان سۇت بله‌ن ئچب بيبه‌ررمن. آنناري شونك بله‌ن كيچكه قه‌ده‌ر ده‌يۈرۈب بولر . . .

ساماوارنى قاينتب، لاپاسقا چعب ئه‌نيده‌ن بر ساووت بـله‌ن سۇت آلب كرب چه‌ى ئچه باشلاعاچ، آچق تورا تورعان جان ته‌ره‌زه‌ده‌ن ماهى قارچق باشن تعب:

— ئه‌يده اوعلم، باراىزمى؟ . . . — ديدى. مين:

— توقتا مين چه‌ى ئچمه‌گه‌ن ئه‌لى، ئه‌بى . . .

— تيزره‌ك ئچ، به‌بكه‌م، تيزره‌ك. آندا كۇتوب تۇرالار حه‌زر، بوگعا قالامز، قويلش كوته‌رلگه‌نچى بارب جيته‌رگه كيره‌ك.

— يارار، ئه‌بى، آلا‌سا، منه تاعن برنى گنه ئچه‌م . . .

ماهى قارچق چعب كيتكه‌چ مين، چاپانى كيينب آلدمدا، قاراما قايعندان ياساعان «بارناشا» نى سولسگى بله‌ن موينغا تاعب، چيته‌ن آرقلعنا ماهى قارچقلارعا كرب كيتدم.

ماهى قارچقلارنك ئيشك، آلدندا، قايسى قولغنا ساووت توتقان، قايسى ئيك باشنا سۇت چولمه‌گى كوته‌رگه‌ن، قايسى جوكه بله‌ن موينغا سو چيله‌گى آسقان خاتنلار: بر — بيكى قارچق؛ كعره كـگنه قزلار، ماليلار ماهى ئه‌ينك چققانن كۇتوب تۇرالار ئيدى. ئه‌لله

قايدان بلب يېتكەنلەر ماھى ئەبېنىڭ جېلىكىگە باراسز. ماھى ئەبى اورماند يۈرۈرگە اۇستا قارچق بولغانلقدان بارسىدا آنىڭ بىلەن بارب اول بلگەن جېلەكلەرنى بلەسى كيلە. . . قوقتا ئەاى، ماھى ئەبى بېك اۇستا قارچق اول، آلاىعنا بلە آلرسز مى ئېكەن؟. .

شول آرادا قابقدان ياساىعان ئېشكنى شەرداتب آچب، كارناشاسن قولنا ئعنا تۇتوب ماھى ئەبى چقدىءا بزنى كاماندااوايت ئېتب، آولدان ئېكى چاقرم يراقلقدا بولعان اورمانعا آلب كيتدى.

آولنى چقعاچ بىتون حاتنلار، قارچقلار ئېركنلەب كيتكەن كوبى، فرانسۇز ياولقلارن باشلارندان آلب قوللارنداعى ساوتلارنىا سالب، ئوز آرا سۆيلەنرگە باشلاددلار. . . عەفيەت قارچقى، ئوزلەرى يەش واقتدا اورماننىڭ زيارەت باشندان اوق تو تاشب كيتكەنن سۆيلى باشلادى. . . ماھى ئەبى دە، ئوزىنىڭ كيلن بولب توشكەندە، اورماننىڭ اندىلارندان اوق ترەلب تۇرعانن، شول اورماندان چعب تونلە آولعا قاچقنلار كيلگەنن سۆيلەرگە كرشدى. شولاى ئېتب ئېكى چاقرملق اورمانغا يېتكەننى سيزمى دە قالدق. بو اورمان، بزنىڭ آول اورمانى بولعانغا، واق ئەرمەلكنگنە ئېدى. نيگەدر مۇندا قورا جيلەگى دە اول قەدەر بولمى. ييگرەك قوراجيلەگىنىڭ كوب بولا تۇرعان اورنى، ئەنەتگى بزنىڭ آول اورمانى آرتندان كورنە تۇرعان، اۇزۇن اورس اورمانى ئېدى. شونىڭ ئوچون ماھى ئەبى بزنى بو اورمانعا توقتاتمى آندا قاراوچى اورس بولسادا، شول قارشندا كورنە تۇرعان اۇزۇن اورمانعا كاماندااوايت ئېتە ئېدى.

اورمانعا كرگەچ دە، يول بويىنداعى جوكە تۇبۇنە بارمزدايالى ايتەرگە اوتردق. آرادا قاى بر حاتنلار، كولەگم چقما يچرافنا" دييە بزنىڭ قارشندا ـ يولدا باسىبقنا تۇردىلار قارچقلار تزلەرن تۇرتوب، آياقلارن سوزب، چق بولسادا يەشل ئولەنگە اوتردىلار. بر كچكنە قز „اوف ئەبى، آردم!» دييب ئەبىسىنىڭ آلدنا كياب ياتدى. بىر مالاىدا ئوزىنىڭ ھونەرن كورسەتو ئوچون، شول جوكە باشنا منب كيتدى. اگار ماھى ئەبى « جو، بابكەم يىغلب توشوب حەراب بولا كورمە!» دييب قچقرا باشلادى. تاغى ئېكنچى مالاى آنىڭ آرتندان منب « ئەبى، مين دە منە آلام!“ دييب، شول جوكەنىڭ ئېكنچى بۇ تاغنا منب اوتردى. . .

آياقلارن سوزب اوترعان عەفيەت قارچقى، اوترعان جيرندەن قب قزل پشكەن ئېكى ـ ئوچ

چير جيلەگنى آلب: «ە ماهى، مە اوعلم!» ديب، برسن ميگا، برسن ماهى ئەبيگە بيردنى دە الماننى ئوزى« بسم الله . . . ياگاجيەش» ديب قايب يىيەردى. يولدا باسب تورا تورعان خاتنلاردان برسى ماهى ئەبيگە:

ـ ماهى آبستاى! اوزعان كچى آتنا كون كورشنى فەحرنيسالار بلەن« پيتراو ئولەنى ديارعا ديب،» قرعا چقغان ئيدك، ئيكى جير آراسندان ئەزرەك زەڭگەر چەچەكلەر چيعاچ.« ئيندى اورمانعا كرب، ئەزرەك مەتروشكەدە جييب چعيق» ديب شوشى توگەرەك آلان تيرەسنە كيلگەن ئيدك. ئەنە تگى« يانغان كول» دەن توبەن اوچنك عەلەوى خوسنيلەرى كيلب چقدىلاردا، بزنك پيتراو ئولەنى جييب يورگەننى كورگاچ: «ئيندى ئويلە اوزعان ئوچ، ئەكى، ئويلە اوزعاچ ئولەنلەرنك شيفاسى تامرعا توشە، ديلەر» ديدى. شولايمى ايكەننى اول؟» ديب، كولمەك ئيتەكلەرن كوتەرب، ماهى ئەبى ياننا كيلب اوتردى.

ماهى ئەبى دە:«نيك؟ آنى موكارچى بامىدر ئيدكمنى؟ پيتراو كوننى ئويلەدەن سوك پيتراو ئولەنى جيعان كشننى ئيشتكەنك بارمى؟» ديب تويدى.

خاتنلار ئوز آرا« ئەيدە كز، سوگغا قالامز» ديب سويلى باشلاعاچ، ماهى ئەبى اگادان بزنى قارشىداعى اوزون اورمانعا كاماندااويت ئيتب. آلب كيتدى. كيتكەن ساين اورمان ئيرتلەنە بارا، آخرى كوبدەن توگل ياگمردا ياوعاندر، يولدا آز ـ آز جييلب تورا تورعان سولاردا كورنگەلى . . .

اورماننك ئچنە، زورراق، قويىراق ييرلەرندە، كرگەن ساين باشقاعالەمگە كرگەن كبى مينم كوگل باشقارا، ياتسنا بارا . . .

اورماننك هاواسندا، يوللارىدا ميگا بوتونلەى باشقاتويولا . . . ئەللە نيندى بو اورماننك يوللارى، قر يولى كبك توگل، تيگزسز، اورنلسندان يەشل جونلى تاسما سوزعان كبى تەگەرمەچ بلەن آت ئزى آراسندان بيك ماتور بولب قاباترب تورعان چيرەملى سزتلار سوزلب كيتكەن. يولنك ئيكى قريىندان، آعاينك اوستا قويعان كيبەننك قورساعى كبى يارتنى تيگتن قورساقلانب چققان ياساب قويعان كبى قويى يافرقلار بلەن زينتەلەنگەن ماتور، ماتور آعاچلارتزاب كيتكەن . . .

يولنك ئيكى ياعنداعى قورساقلانب چققان قويى آعاچلارنك آراسندان تارعنا ساف زەڭگەر كوك كورنب تورا . . .

اورماننىڭ ئىچىنى قاراغاندا تۈزلەپ كيتكەن ئەسكەرگە ئوخشاش نۇرغۇن ئوتۇرلۇق ئاغاچلارنىڭ ئاراسىدان قويان ئۆتۈپ كيتە ئالمىغۇدەك دەرىجىدە. ئارقىلىق، تۆرتلۇق نۇسخە ئالمىنى قوندۇرۇپ قالغان قوۋاق ئاغاچلارنى ئەللە نىچچە يانغان بىرلىق قوشۇلۇپ كەتكەن ياپراق تىرىسلەرنى سىيرەك سىيرەككىنە ئادەم قولى تۈسلى قارغىنا سىرلى ياپراقلى، بىرتۈز بەدەن چۈچۈپ بورانغا كىبى تولى تارانقاچە يۈلۈپ كيتكەن. قايسى قامىش كىبى بوۋۇنلى، بوۋۇملى بولۇپ ياپراقسىز، نېسىز تورغانغا ئۆچلانىپ منىپ كيتكەن ئۆلەنلەر ئەزۈەك ئاغاچلارنىڭ سىيرەك يىرلەرىندە كەكرەيىپ يوكەيىپ تۆشكەن قىزغلت تۈسدە قۇياش نۇرى كورۈنەدە. قاي براۋرندا جەھەننەم چوقرى كىبى تىرەن، تىرەن، قاراڭغى يەلە قىرلارنىڭقادە. زور زور ئاغاچلار ئۆسۈپ ئىتكەنلەر بارا تۇرغاچ اورمان اورتاسىندا كيك بولۇن كىبى پىچەن ئۆسۈپ تۇرا تۇرغان اورتا بر يىرىدە. ئۆپرلى تاللار ئۆسكەن ئالاڭقلار بار، قايسى يىرلەرىندە ئۆپرلى تاللار ئاراسىندا كچرە كىكدە، قامشلى كوللەر كورۈنە. بۇتۇن ئالانلىق ئاق سارى قىزىل، زاڭگەر تۈسدە ئەنۋاع تورلى چەچەكلەر بلەن زىننەتلەنگەن نى قەدەر ئىرتە بولسادا كون ئاياز بولغانلقدان، چق بتكەنچى دىسپ، اومارتا قورتقلارى، شول ئالانلقنى زىننەتلەگەن ماتور چەچەكلەرگە بال ئالرغا، ئوزلەرىنە تشاق ئانق خەزرلەرگە تۈشكەنلەر.

مونا اورس اورمانىنا كيلىپ يتدك، بوتاغى زورراق، قورقنچلىراق ئىكەن. ئەللەاور سنقى بولغانىمىزنىڭ ئارالارىندا ئارقالى تورقلى تۆسە ئالمى قالغان قوۋاقلاردا يوق توكلى، زور، زور نيمان، جوكە، اوساق كىبى بورەنەلك ئاغاچلاغنا قالغان. ئاغاچلار سىيرەك بولغا نلقدان مونلڭ ئىچى ئايرم ئاچق كورنىپ تورا.

بر ئاز بارغاچ ئوزبزنڭ جىلەكلسكەدە يىتدك. بو اورنداغى اورمانلارنى مونداڭ بر ئىكى يل ئىلك كيسكەنلەر، بر ئاز ئۆسەدە باشلاغانلار. ئارالارىنداقايسى بر ئۆلەنلەردە ئۆسە باشلاغان. ئاغاچلاردان قالشى ئۆسۈپ بارالار ئىكەن. شولار ئاراسىندا تورا ئاغاچلارنىدا كورنگەلى باشلادى. كيسەكدەن كيلىپ چققان كشىنى قورقۇتۇلق بولۇپ ياڭغىر بلەن قارالىپ، يالغۇزلانىپ بتكەن، مونداڭ بر-ئىكى يل ئىلك كيسلگەن ئىمەن تۆبلەرىدە ئۆلەن ياپراقلارى ئاراسىندان كورنەلەر.

بيسميالا لەيتىپ جوكە ياپراقلارى ئاراسىندان باشى چىمب تورا تورغان قوڭراق قب قزل بولاپ پشكەن، قامر كبى ئۆچ-دورت جىلەكنى عافيەت قارچىغى تيمر سو چيلەگى

تۆبۆنە «دوب» ئېيتىب تۇشۇردى، آنىڭ آرتىدان ماھى ئەبىدە، قارالىب گۆمبەلەنىب بىتكەن
زور ئىمەن تۆبەنىڭ تېرە يەعنىدان چىقىب ئۇسىب كىلە تۇرغان يەش ئىمەن يوپاقلارى
تۆبۆنە چوگەلەب اوتىرىب، سالاوات ئەيتىب كارناشالى تۆبۆنە دوب، دوب تۇشۇر
باشلادى...

مىندە يالغا قىرىقنا راق بارىب، زور، زور يافراقلى ئۇلەنلەرنى بىر قولىم بىلەن كوتەرىب
ئىگەنچى قولىم بىلەن كورىنگەن جىلەگلەرنى كارناشالا سالالارغا تۇتۇندىم. آرادا قاي بى
بىك ماتور كورىنگەنلەرنى قابقالابدا يىبەردىم.

شول آرادا شاتىر، شوتىر آغاچلار آراسىندان ماھى ئەبى كىلىب چىقدى. مىنىم يانى
چوگەلەب اوتىرىب ئەكرىنگىنە:

«ئەيدە اوغلىم، ئەنە قارشىدا غى كورىنە تورغان يالغا قابىرغاسىناە آندان بىزنى
آوللار كىيچە جىلەك جىيىب قايتىقانلار. آندا بىرلماسا مىكولاى قوترى (نىكالاى خوتى
يانىنا بارىرىز. يالدا آندا بولا تورغان ئىدى. مىن ئۆزەمنىڭ بىلالدىنىم بىلەن سەفىبك
(عافيەت قارچىقى) ئەيتىمدە كىلەرگە بىلىگرئەيگنە كىتەرىز، دىيب تىگى مالاى بىلە
قارچىقغا ئەيتىرگە كىتدى.

ئەكرىنگىنە، كورىنگەن جىلەگلەرنى آلالاب قارشىداغى يالغا قابىرغاسىنا بارىب ئوچۇن يال
ئىچىنە تۇشدىك. يالغانىڭ بىك ماتور بولۇنلىقى، اورتاسىندان تونۇقغىنا سودا آغىب تۇ
سو يانىنا يىتىكەچ ماھى ئەبى: «سوسادىم» دىيب تىگى كىچكىنە مالاينىڭ كەلەپوشىن آلىب
چىبرەم آراسىندان ئىلتەب آغىب تورغان، سالقىن چىشمە سووىنا كەلەپوشنى باتىرىب آلى
بىر تىرىنداغىنا، سونىڭ چوبلەرى آوزىنا كىرمەسىن، دىب ئىرنلەرىن قىسىبغىنا ئىچدى. كەلەپوش
مالاغا بىرگەچ، يەنەدەن ئىكى اوچىنى قوشلاب، سوغا باتىرىب آلىب: «قاراساڭا سەخى
زىنهار، سووىدا سووى، كۆمۈش بۆرتۆكى كىبى، نىندى سوقلانىچ» دىيب عافيەت قارچى
سونى كورسەتىب، ياولىن چىشىب آرتقا يىبەردىدە، «ئىلاھى كوزلەرىمە شىفا بولسا ئىد
بار گوناھىمنى شول سو بىلەن جووب يىبەر!» دىيب شول سو بىلەن بىتىن يووارغا كىرشد
بىتىن يووب بىترگەچ ياولىن بەيلەب چىقىب تورا تورغان آق چەچكەيلەرن ئىچكە تىغ
مۇكلانىب كىتكەن كىبى بولىب:

— سەنەلىلما لىقى عوبىرا وە ئەفلاك. يارالتدى قەترا ئىدەن گەوھەرى پا
سەماوات اوينى تۇتدى مۇعەللەق جىھانە حوكمىنى كورسەتدى مۇتلاق
دىيب، «سو باشىغا جىزىن» دەن بىر ئىكى مىسراع مۇناجات ئەيتىب يىبەردى. تىگى يالغا قابىرغا

یێتکەچ، کچکنە اغاچلارغا توتۇنا، تۇتۇنا ئۆستکە منب کیتدك. عەفیەت قارچعی ئۆز آلدننا سۆیلەنگەن کبی «بلمیم مۆندا جیلەك قالدردنلار میکەن، بو اورننی بیك تابتاب بترگەنلەر، آللا خەیرلی ئیتسن» دیب سۆیلەنرگە باشلادی. شول آرادا ماهی ئەبینی ئەللە قایا یوغالتدق. تگی مالای «ئەبی، ئەبی،!» دیب نی قەدەر قچقرسادا جاواب ئیشتتمەدی. شوندان سوڭ عەفیەت قارچعی:« سین یەش کشی بەبکەم، قاتراق ئیتب قچقرب قارا ئەلی» دیگەچ، مین بیك سوزبقنا اورماندا قچقرا تورغان فورمنی بلەن، قولنی آوزغا بەرە، بەرە قچقرغا باشلادم. مینم یانداعی آعاچ تۆبۆندەگنە برەو «چوبەبکەم، چو، اول قەدەر قچقرما، مین مۆندا، کشی ئیشتتردە برنڭ یانعا کیلە باشلار» دیدی.

عەفیەت قارچعی: «آی موت ماهی! آندا جیلەك جییب یاتا ئیکەن، کشنی قورقتدڭ بیت. سوڭ ـ آباو بیلسلەهی، قویاب ئیکدم!» دیب. ئیزولەرن چیشب کوکرەگننە تۆکوردی.

ماهی ئەبی« کیلسگز مۆندامین جیلەکلەك تابدم» دیدی. بز باربزدا آیاق آستندا یاتا تورعان آغاچلارعا سۆرتنە، سۆرتنە ماهی ئەبی یاننا باردق. بارساق نی کوزبز بلەن کوریك قب ـ قزل قوماچ کبی، توتون یەرنی قابلاب آلعان جیر جیلەگی. باربزدا قومسزلانب آشعا ـ آشعا جییارعا کرشدك. واقتی اوزعانلقدان جیر جیلەگی آزراق قویاشقاقوورلعان، ساووتلارنی مۆنڭ بلەن بردە آرتدرب بولمی، یوقعاواقت اوزدرابز دیب، آزراق جیدقدا ماهی ئەبی بزنی قوراجیلەگننڭ کوب بولا تورعان یەرننە آلب کیتدی.

مین اورمانعا کیلگەنەەن بیرلی بر دەساندوعاچ تلوشنی ئیشتمەگەنگە عەجەبسنب، قارچقلاردان« نیك ساندوعاچ سایرامی، »دیب سۆرادم. ئیکی قارچق بریولی:« باقاقچقرا باشلاعاچ ساندوعاچ ساقاولانئیچ اول!» دیدنلەر. ماهی ئەبینڭ«میکولای قوتری» یانننا بارب یێتکەچ بر آز جلەك جیدقدا، ساوتلارنی یارتی ئیتکەچ ـ بر آز آعاچ تۆبۆنە اوترب تەملگنە ئیتب ئیکمەك آشاب آلدق.

قویاش تۆشلکگە یێتب کیلە، قیبلا یاعندان بۆلۆت دایەشەرە باشلادی... بزدە آشعب ـ آشعب ساوتلارنی توترعاترشا باشلادق، شول آرادا یراقدان روسچا سۆیلەشکەن تاوشلاردا ئیشتلە باشلادی. آنی ئیشتکەچ، بزنڭ ئەبیلەر کوزلەری تۆردی، قورقشا باشلادنلار. کیچاگنەك کنە قاراولچی اورس حەیروللا قزننڭ ساوتلی جیلەگن آلب قالعانعا، ئەبیلەر بزندەکورمەسن دیب آعاچ آستننا پوسماقچی بولعانلار ئیدنەه، آعاچلار کچکنە بولعانعا آلارنی قابلی آلمادی.

ئالارقاچارغا ماناشقاندا، بىزدەن بىراق توگىل، يولدا ئاتقا ئاتلانغان ئارقاسىنا ماتىق ئاسقان قىزىل كۆلمەكلىك قاراۋلچى ئورس كۆرۈندى. ئانى كۆرگەچ بىزمۇ نداتۇرا ئالماۋ بىزنى بىلىب قىيىلىب -قىيىلىب كىنە ئاغاچ ئاراسىندان يۈگۈرگە توتوندىق. ئورس بىر ئاچقلىق يىردە بىزنى كۆرۈندە، ئاتنى بىلەن بىزگە تابا كىيلە باشلادى. ئورمان ئاراسىنا ئات بىلەن كىرە ئالماغانغا، بىزنىڭ ئارتدان يول بويلاب چاپارغا قوتوندى. شول ئارادا ئەللە نەرسەلەر ئەيتىب قىچقىرادا باشلادى.

ئانىڭ قىچقىرووندان قورقىب ماھى ئەبى بىر ئاغاچقا سۈرتنىب يىقىلدى دا، بارچىلەگى توكۈلدى. ئەبىدە بارچىلەكنى چوبى بىلەن توترغا باشلادى. ئالاى، بولاى يىتىب كۆچكەنۇز بىزنىڭ ئاۋل ئورمانىنا چىقىب قوتولدق. ئاندا چققاچ ئەزرەك يال ئىيتدك. ماھى ئەبى ئورسنى قارغىي- قارغىي ئىيتەكىنە جىيلەكنى سالىب، چىيستارتدى. ساۋتلار بىزتولىب يىتمەگەنگە ئاۋل ئورمانىنا چققاچ ئوستونە ئازراق شۇمۇرت جىيىب سالدق

يەشەرەباشلاغان بولوت قاب- قارا بولىب، بوتون ھاوا يوزون قابلادى. مىنە ياۋادا باشلادى... عەفىيەت قارچىق يالت- يولت يەشىن يەشنەگەنگە ياشەيحم، مەدەد! ياخوجا بەھاۋەتدىن، ئوزىڭ قاشلاما ئىجىمىش پىرلىنىڭ پىرى خوجا ئەحمەت يەسەوى! وزىڭ شەفاعەت قىل، ئوزىڭ ساقلا، شەيتانلاردان، جنلەردەن!...» دىيب خوجالارغا زارى قىلا باشلادى. ئانى ئىشتكەن ماھى ئەبى: «ئامىن، يارابىي، ئامىن. بىزنىڭ قولدا بىر كوچدە يوق» دىيدى. تگىمالاى ئاغاچ تۆبۆنە چوكەلەرگە باشلاغاچ. عەفىيەت قارچىق اوقى، اوقى بىر قور بىلەن «شەيتان ئىشقلانغان يىرگە اوترا، يوزىڭ قارا بولغىرى، اقەھەر سوقىقان بالا ئىيكەنسىڭا!» دىيب ئانى قارتىب تورغوزدى. ئوسقدەن ياغمىر چىلەكلەب قويا. ئازراق ئاغاچ اشىغنا شقلانىب توردقدا، بىر ئازدان ئاندادا ئوتە باشلادى. ياغمىر توقتار ئالدىندان ئاغاچ ياپراقلارى سىلكىب ئانداغى تامچلار، بىزنى بوتونلەى قويىندىرغا توتوندىلار. ئاللاغا تايشرىب يول بىلەن قايتىرغا چىقدقدا، باسوغا چققاچ يولدا بىك پچرانغان، سولار ئاغا ئىيدى. ياغمىر توقتاب بتكەچ، ماتورغنا اوتاق- يەشللى بولىب، دوغا كىبى كەكرەيىب توشكەن سالاوات كوپرىدە چقدى.

بىتدى.